Tartu panga-asjandus.

A. Tamman.

Panga-asjandus Liivimaal enne esimese Tartu panga-asutise ellutõusmist. Lääne-Euroopaga võrreldes hakkas panga-asjanduse mõte Liivimaal arenema umbes 100 a. hiljemini. Nimelt asutati kõige esimesed Euroopa pangad: 1587. a. Venezias ja 1609. a. Amsterdamis. 1693. a. oli panga asutamise kavatsus päevakorral ka Riias. Nimelt pöördus Riia kodanikuseisus, kes koondatud gildidesse, tähendatud aastal kohaliku kõrgema võimu — Rootsi kindralkuberneri — poole vastava palve ning eelnõuga. See omakorda pöördus selles asjas Rootsi kuninga poole. Mitmesuguste asjaolude tagajärjel ei läinud panga asutamine Riias seekord aga mitte korda. Alles a. 1736, mil Liivimaa juba Vene valitsuse all, teostus asutamine Riias. Tarvilise põhikapitali — 100 000 taalrit — laenas seks keisrinna Anna protsendita 10 a. peale. „Handlungs-Cassa", mis laenuks saadud summa tegevussepanemiseks Suure Gildi liikmete keskel loodi, kujunes seega esimeseks panga-asutiseks Liivimaal. Oma iseloomu poolest oli ta seisuslik ja tegi tegemist ainult laenude andmisega kaupade pantimise, võlakirjade, kinnisvarade, väärtpaberite ja vekslite kindlustusel. Riia „Handlungs-Cassa" kujutab enesest ühtlasi ka kogu Liivimaa panga-asjanduse seisukorda sel ajal, kui Tartus a. 1763 esimene raha-asutis ellu tõusis.

Esimene raha-asutis Tartus: „Leyh-Cassa". Panga-asjanduse esialgne arenemine Tartus on Riia omaga väga sarnane. Ka siin sai Vene keisrinna poolt määratud laen esimese laenuasutise tekkimise aluseks. Et raske tuleõnnetuse all kannatanud linna toetada, määras keisrinna Katariina II täh. aastal 10 a. peale protsendita laenu. Selle toetuse najal tekkiski Leyh-Cassa (Laenukassa), kõige vanem laenuasutis Tartus, a. 1763. — Põhikiri (Reglement) ja instruktsioon Tartu Leyh-Cassa komisjoni tarvis jaguneb kahte peatükki. I ptk. kõneleb kapitali julgeolekust, II — Leyh-Cassal tarvitada oleva fondi valitsemisest, mis kuulub iseäralisele komisjonile. Fondist määras reglement laenuna tarvitamiseks: 8000 rbl. Suure Gildi kodanikkudele (kaupmeestele) ja 2000 rbl. neile Väikse Gildi vabrikantidele ning käsitöölistele, kellel oli oma tööstusasustis ning ladu. Esimeste üksik-laenusummad võisid ulatuda 100—1000 rbl., teiste omad ainult 50—100 rbl. Laenude väljaandmine võis sündida 1 aasta peale obligatsioonide ja teiste küllaldaste kindlustuste vastu, 6 protsendi eest aastas. Laenusaajate hulka ei võinud kuuluda: Suure Gildi liikmeist — õllepruulid ja söögimaja- ning kõrtsipidajad; Väikse Gildi liikmeist aga need, kes üsna väheste tööriistadega töötavad ja mingisugust iseäralist ladu ei tarvita, vaid töö eest raha kohe kätte saavad, nagu müürsepad, rätsepad, kingsepad jne. Hiljemini määrati kindlaks, et Laenukassa kapitalist võib 10 000 rubla välja laenata ainult Suure Gildi liikmeile (kaupmeestele)

Tartu, lk. 533